

Õpetusi eestlaste eesnimedele käänajale

Argo Mund

eesti keele instituudi keelekorraldaja

Artikkel pakub tuge neile, kellel on tarvis kääntada eesti eesnimesid. Nimenäited on pärit eesti keele instituudi keelenõuandele laekunud telefoni- ja meiliküsimuste hulgast.

Eesti perekonnanimedele käänamise kohta on grammatikais ja käsiraamatuis antud rohkesti õpetusi (vt nt Kindlam 1976: 118–140, EKK: 342–345, Raadik 2014: 69–82). Eesnimedele kohta on näpunäiteid napimalt, need piirduvad enamasti mõne nime loetlemisega, nt on Johannes Valgma ja Nikolai Remmel omaaegses käsiraamatus õpetanud, et *Vello* käändub nagu *tubli*, *Tõnis* nagu *katus*, *Peeter* nagu *number*, *Toomas* nagu *hammas*, *Heldur* nagu *õpik*, *Juta* nagu *tubli* (Valgma, Remmel 1968: 87). Praeguses „Eesti keele käsiraamatus” on öeldud, et isikunimed kuuluvad enamasti avatud muuttüüpidesse (EKK: 342), sh käändub avatud tüübi järgi ka osa niisuguseid eesnimesid, millele vastavad suletud muuttüüpidesse kuuluvad sõnad (EKK: 345), nt *Laine*, *Luule*, *Ilme*, *Valve* jts nimede vormid on astmevahelduseta, mitte tugevneva vältevaheldusega nagu sõnad *laine*, *luule*, *ilme*, *valve*.

Varasemate käänamisviiside otsinguil on abi Ferdinand Johann Wiedemanni eesti-saksa sõnaraamatust (Wiedemann 1973, esmatrükk 1869) ja Andrus Saareste mõistelisest sõnaraamatust (Saareste 1958).

Vaadeldagem nüüd eesnimesid probleemsete rühmade kaupa.

Hedvig, Janek

Tüüpilisimaid küsimusi käib selle kohta, millise täishäälikuga lõpeb nime omastav ehk milline on **tüvevokaal**. Selle vastu on näiteks huvi tuntud järgmiste nimede puhul: **Edvig**: *Edvigi* = *Edvigu*, **Hedvig**: *Hedvigi* = *Hedvigu*, **Janek**: *Janeki* = *Janeku*, **Marek**: *Mareki* = *Mareku*, **Mirek**: *Mireki* =

Mireku. Need, kelle lapsepõlve on kuulunud Poola filmid, eelistavad ek-lõpuga nimesid käänata harilikult *i*-ga, noorema põlvkonna puhul ei ole ka *-u* midagi tavatut.

Üldkeele sõnaga *helin* kattub käänamine ***Helin*** : *Helina*. Ilmselt on võimalik ka *Helin* : *Helini*, kui on soov hoida see käänamine lahus nime *Helina* käänamisest.

Aet, Rait, Laur

Tüvevokaali on küsitud ka astmehahelduslikel nimedel, kus avaldub kirjas sulghääliku muutus. Niisugused nimed on ***Aet*** : *Aeda* : *Aeta* = *Aedi* : *Aeti* =

Aedu : *Aetu* (Wiedemanni ja Saareste järgi on omastav *Aede*), **Kait** : *Kaidu* : *Kaitu* = *Kaidi* : *Kaiti*, **Keit** : *Keidu* : *Keitu* = *Keidi* : *Keiti*, **Koit** : *Koidu* : *Koitu* = *Koidi* : *Koiti*, **Kärt** : *Kärdi* : *Kärti* = *Kärdu* : *Kärtu* (Wiedemanni järgi käändub mehenimi *Kärt* : *Kärdi* ja naisenimi *Kärt* : *Kärdu*, Saareste sõnaraamatus on antud üksnes tüvevokaal *u*), **Rait** : *Raidi* : *Raiti* = *Raidu* : *Raitu* = *Raida* : *Raita* (Saarestel ainult *u*-ga käänamine), **Reet** : *Reeda* : *Reeta* = *Reedu* : *Reetu* (ka Wiedemannil on *a*-line ja *u*-line käänamine, Saarestel üksnes *a*-ga).

Küllap on nii mõnelgi juhul tekkinud käänajal hirm homonüümia ees, nt mehenimede *Kait* ja *Koit* omastavad *Kaidi* ja *Koidu* langevad kokku naisenimedega. Loodetavasti annab kontekst selguse, kas on mõeldud meest või naist.

Päringute hulgast leiab ka muid astmevahelduslikke nimesid, mille puhul on küsimuse põhjustaja olnud tüvevokaal, aga nende erinevus eelmisest näitereast on, et III ja II välte vaheldus kirjapildist välja ei paista: **Ann** : *Anni* : *Anni* = *Anne* : *Anne*, **Eed** : *Eedi* : *Eedi* = *Eedu* : *Eedu* (*u*-tüvelisena on seda nime käänanud nt Mari Saat romaanis „Võlu ja vaim”, sama tüvevokaal on ka Saareste sõnaraamatus), **Kair** : *Kairi* : *Kairi* = *Kairu* : *Kairu*, **Leen** : *Leeni* : *Leeni* = *Leenu* : *Leenu*, **Liis** : *Liisi* : *Liisi* = *Liisu* : *Liisu* (Saarestel tüvevokaal *-u*), **Riin** : *Riini* : *Riini* = *Riinu* : *Riinu* (Wiedemannil *Riin* : *Riina*), **Triin** : *Triini* : *Triini* = *Triinu* : *Triinu*.

Vastukaaluks rööpvormirohkusele olgu toodud ka mõni nimi, kus on ainult üks tüvevokaal: **Karl** : *Karli* : *Karli* (vrd **Karli** : *Karli* : *Karlit*), **Laas** : *Laasi* : *Laasi*, **Laur** : *Lauri* : *Lauri* (vrd **Lauri** : *Lauri* : *Laurit*), **Mall** : *Malle* : *Malle* (vrd **Malle** : *Malle* : *Mallet*), **Prits** : *Pritsu* : *Pritsu*. Neist esimest on käänatud ka *a*-ga (*Karl* : *Karla*), aga see kisub argikeele kanti.

Pille-Riin, Mariliis

Kõhklusi on tekitanud sidekriipsuga nimede **Hanna-Leen**, **Maarja-Liis** ja **Pille-Riin** ning kokkukirjutatud nimede **Mariliis** ja **Mariann** käänamine. Neid sobib muuta nagu nimesid *Leen*, *Liis*, *Riin* ja *Ann*. Käänamisviisi valiku teeb keelekasutaja ja nimekandja ise.

Anett, Jaak, Margaret, Sten

Astmevahelduslikel eesti nimedel oleme soovitanud ära hoida *tank*-tüüpi käänamise (kus omastava välde nõrgeneb küll häälde, ent kirjapildis

see ei avaldu: *tank* : *tanki* : *tanki*), seega **Anett** : *Aneti* : *Anetti* (mitte *Anett* : *Anetti* : *Anetti*), **Hepp** : *Hepu* : *Heppu* (nagu **Epp** : *Epu* : *Eppu*); **Art** : *Ardi* : *Arti*, **Hart** : *Hardi* : *Harti*, **Gert** : *Gerdi* : *Gerti*, **Mart** : *Mardi* : *Marti*, **Märt** : *Märdi* : *Märti*, **Pent** : *Pendi* : *Penti*; **Jaak** : *Jaagu* : *Jaaku*, **Priit** : *Priidu* : *Priitu*.

Nimede *Frank* ja *Mark* puhul tuleb jälgida, kas nime kandja on eesti mees või välismaalane. Ühel juhul avaldub astmevaheldus kirjas, teisel juhul mitte, seega eestlane **Frank** : *Frangi* : *Franki*, aga välismaalane *Frank* : *Franki* : *Franki*; eestlane **Mark** : *Margi* : *Marki* (Wiedemannil *Mark* : *Margu*), aga välismaalane *Mark* : *Marki* : *Marki*.

taburet-tüüpi nimede käänamise puhul tuleb silmas pidada, et omastavas on üks ja osastavas kaks *t*-d: nagu *taburet* : *tabureti* : *taburetti*, nii ka **Eliisabet** : *Eliisabeti* : *Eliisabeti*, **Liisbet** : *Liisbeti* : *Liisbeti*, **Margaret** : *Margareti* : *Margaretti*.

Nõrgeneva astmevaheldusega on veel **Georg** : *Georgi* : *Georgi* (vrd **Georgi** : *Georgi* : *Georgit*).

Nimed *Sten*, *Sven*, *Tom* jts käänduvad nagu Poola tiitel *pan*, kirjas on igal pool üks kaashäälik: *pan* : *pani* : *pani*, **Sten** : *Steni* : *Steni*, **Sven** : *Sveni* : *Sveni*, **Tom** : *Tomi* : *Tomi*.

On ka küsitud, kuidas suhtuda sellesse, kui nimesid *Märt* ja *Sten* kääntatakse *u*-tüvelisena: *Märdu*, *Stenu* (nii on olnud näiteks 1995. aastal ühes lasteaias, kust on keelenõuandlasse helistatud). Nende vormide kasutamisel tuleb arvestada, et nad on hellitleva varjundiga (nagu *poisu* ja *naisu*).

Arvet, Sigrit, Juhan

Astmevahelduseta nimede hulgas, mille vormide vastu on huvi tuntud, on palju *t*-lõpulisi: **Arvet** : *Arveti* : *Arvetit* (vrd **Arved** : *Arvedi* : *Arvedit*), **Elvert** : *Elverti* : *Elvertit*, **Helmut** : *Helmuti* : *Helmutit*, **Herbert** : *Herberti* : *Herbertit*, **Lembit** : *Lembitu* : *Lembitut*, **Marit** : *Mariti* : *Maritit*, **Sigrit** : *Sigriti* : *Sigritit* (vrd **Sigrid** : *Sigridi* : *Sigridit*). Keelekasutajal on tekkinud kahtlus, kas lõpu-*t* käänamisel nõrgeneb või mitte.

Veel on päritud järgmisi nimesid: **Juhan** : *Juhani* : *Juhanit*, **Margus** : *Marguse* : *Margust* (Wiedemannil ka *Margus* : *Margusa*), **Maris** : *Marise* : *Marist* (Wiedemannil kaks omastavat: *Marise* = *Marikse*), **Andreas** : *Andrease* : *Andreast*. Küsijaile on olnud tarvis meelde tuletada, et ülakoma nende nimede puhul ei pruugita: (*leiname*) *Juhanit*, *Marist*.

Tõnu, Ene

pesa-tüüpi eesnimede puhul on olnud kahtlus, kas osastavas on lubatud *t*-lõpp või peab nimi jääma lõputa. Aja jooksul on grammatikad esitanud eri seisukohti (ülevaade nende kohta vt Erelt 1996: 53–55), kõige värskema eesti keele käsiraamatu järgi on aktsepteeritud mõlemad võimalused (EKK: 312, 343): nimetava ja omastava käändega homonüümne ning ka vormiaredam *t*-lõpuga kuju, seega **Anu** : os *Anu* = *Anut*, **Jüri** : os *Jüri* = *Jürit*, **Mari** : os *Mari* = *Marit*, **Riho** : os *Riho* = *Rihot*, **Tõnu** : os *Tõnu* = *Tõnut*, **Ülo** : os *Ülo* = *Ülot*.

Komistuskohd on olnud nimi **Ene**. Astmevahelduseta esmavältelised kahesilbilised sõnad, mille algvormi lõpus on *-e*, ei ole *pesa-*, vaid *pere-*tüüpi. Need saavad keeleajaloolistel põhjustel osastavas lõpu *-t*: *peret*, *kõnet*, *imet* (Erelt 2000: 54). See on aga paljudele suur uudis ning nii käänavad nad ka sama tüüpi nimesid kahjuks valesti. Osastavas on õige vorm (*kohtasin*) *Enet*. Teisi sama tüüpi nimesid on nt **Ege**, **Eve**, **Age**, **Hele** ja **Ele**, osastavas *Eget*, *Evet*, *Aget*, *Helet* ja *Elet*.

Mihkel, Mirtel

Astmevahelduseta nimede küsimustele annab tooni keeletarvitajate nõutus, kas käänata nimetavas kolmandavältelisi kahesilbilisi *er-* ja *el-*lõpulisi nimesid *number-* või *korter-*tüübi järgi. Samu kõhkclusi on nõusoojail olnud ka üld- ja oskuskeele sõnade kohta (Erelt 2000: 57–58). Eesnimede puhul võib järgida sama seaduspära, mida üld- ja oskuskeele sõnade puhul: vanemaid nimesid käänata *number-*tüübi järgi (*e* kaob), uuemaid nimesid *korter-*tüübi järgi (*e* jääb alles).¹

Nii on *number-*tüüpi järgmised eesnimed: **Aksel** : *Aksli* : *Akslit*, **Aleksander** : *Aleksandri* : *Aleksandrit*, **Endel** : *Endli* : *Endlit*, **Kaarel** : *Kaarli* : *Kaarlit*, **Mihkel** : *Mihkli* : *Mihklit*, **Pärtel** : *Pärtli* : *Pärtlit*, **Sander** : *Sandri* : *Sandrit*, **Valter** : *Valtri* : *Valtrit*. *e*-ta käänamine *Aksel* : *Aksli*, *Kaarel* : *Kaarli*, *Mihkel* : *Mihkli*, *Pärtel* : *Pärtli*, *Sander* : *Sandri* on olemas juba Wiedemanni XIX sajandi sõnaraamatus, nimesid *Aleksander*, *Endel*, *Valter* seal veel ei ole. Valter Tauli on käsitluses „Eesti grammatika I” esitanud *e*-ta käänamise nimede *Kaarel*, *Mihkel*, *Peeter* ja *Sander* puhul, nende kõrval

¹ Kui *Aksel*, *Pärtel*, *Sander* ja *Valter* esinevad perekonnanimedena, on lubatud kaks käänamist, vt isikunimeandmebaasis <http://keeleabi.eki.ee/isikunimed/index.php> nimed *Pärtel* ja *Sander*.

on ta andnud vormid *Aksel* : *Akseli*, *Endel* : *Endeli*, aga *Valter* : *Valteri* = *Valtri* (Tauli 1972: 63).

Selliseid eesnimesid nagu *Ander* ja *Mirtel* võiks käänata pigem korter-tüübi järgi (aga kui need levivad, pole ka nende *number*-tüüpi siirdumine võimatu): ***Ander*** : *Anderi* : *Anderit*, ***Mirtel*** : *Mirteli* : *Mirtelit*.

Annely

y-ga lõppevatest nimedest on küsitud *Annely* ja *Emily* kohta. Et need on kolmesilbilised, ei saa osastavas lõppu tulla -d, vaid -t: ***Annely*** : os *Annelyt* (vrd ***Anne-Ly*** : os *Anne-Lyd* ja ***Annelii*** : os *Anneliid*), ***Emily*** : os *Emilyt*.

Merike

ke-lõpuga nimed *Meelike*, *Merike* ja *Tuulike* on omastavas se-lõpulised: ***Meelike*** : *Meelikese* : *Meelikest*, ***Merike*** : *Merikese* : *Merikest*, ***Tuulike*** : *Tuulikese* : *Tuulikest*.

Toomas

Kaua on tekitanud peamurdmist nimed *Toomas*, *Urmas*, *Joonas* ja *Luukas* (Saari 1976: 148–150, Leosk 1984).

Wiedemanni sõnaraamatus on nime *Toomas* omastav *Tooma*, ent nimede *Joonas* ja *Luukas* omastavas on rööpvormid: *Joonase* = *Joonakse*, *Luukase* = *Luukakse*.² Hilisemad grammatikad ja käsiraamatud on need enamasti esitanud tugevneva astmevaheldusega *hammas*-tüübi järgi käänatuna: ***Toomas*** : *Tooma* : *Toomast*, ***Urmas*** : *Urma* : *Urmast*, ***Joonas*** : *Joona* : *Joonast*, ***Luukas*** : *Luuka* : *Luukast* (vt nt EKK: 345).

Rahva hulgas on levinud astmevahelduseta käänamine, sedagi pole põhjust veaks pidada (Hint 2004: 254): ***Toomas*** : *Toomase* : *Toomast*, ***Urmas*** : *Urmase* : *Urmast*, ***Joonas*** : *Joonase* : *Joonast*, ***Luukas*** : *Luukase* : *Luukast*. Ka 2016. aasta alguses ilmunud Maire Raadiku „Õigekirjaspikker. Eesti keele põhireeglite kogumik” on esitanud rööpvormid: *Urmas* : *Urma* = *Urmase*.

Kas 21. detsembrist saab kunagi *toomapäeva* asemel *toomasepäev*, näitab aeg. Loodan, et nii see siiski ei lähe, vaid killuke eesti keele ajalugu jääb selle liitsõnaga alles. Alateema lõpetuseks olgu meelde tuletatud, et helilooja Rudolf Tobias on oma teose pealkirjastanud „Des Jona Sendung”;

² *Urmas* on XX saj nimi, seda Wiedemannilt ei leia.

mis on tõlkes „Joonaläkitus” (nimi käändub **Joona** : *Joona* : *Joonat* nagu **Jaana** : *Jaana* : *Jaanat*), mitte „Joonase lähetamine” (Saari 2004: 806–807).

Mai

Astmevahelduseta ja astmevahelduslike nimede piiril kõigub ka mõni naisenimi. Nimede *Kai* ja *Mai* puhul on varasemad käsitlused (nt KK: 54, Tauli 1972: 63, Saari 1976: 148–150) toetanud astmevahelduslikke vorme: **Kai** : *Kaie* (II välde) : *Kaie* (III välde), **Mai** : *Maie* (II välde) : *Maie* (III välde). Tänapäeval võib sellist käänamist kuulda harilikult üksnes vanemate inimeste suust ja lugeda varasemast ilukirjandusest, üha enam näeb ja kuuleb vorme *Kai* : *Kai* : *Kaid* ja *Mai* : *Mai* : *Maid*. Neil, kes on harjunud vanema käänamisega, ei maksa oma eelistusest siiski loobuda.

Kokkuvõtteks

Eespool esitatud näidetest on märgata, et eesnimede käänamisel on üsna palju valikuvabadust. Kui nime kandja käänamissoov on teada, võib eelistada seda, ent peamine põhimõte olgu, et käänamine mahtugu eesti sõnamuutmise raamidesse.

Viidatud kirjandus

- EKK = Mati Erelt, Tiiu Erelt, Kristiina Ross 2007. Eesti keele käsiraamat. Kolmas, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, Tiiu 1996. *Jüri(t)* ja *Türi(t)*. – Keelenõuanne soovitab. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Erelt, Tiiu 2000. Mis on eestlasele eesti morfoloogias raske? – Keelenõuanne soovitab 2. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Hint, Mati 2004. Eesti keele foneetika ja morfoloogia. Süvaõpik. Viies, ümber-töötatud trükk. Tallinn: Avita.
- Kindlam, Ester 1976. Meie igapäevane keel. Tema hoolet ja seadet. Tallinn: Valgus.
- KK = *Küsimusi – vastuseid*. – Keel ja Kirjandus 1960, 1.
- Leosk, Arvi 1984. Emakeeleõpetajate (pisi-) probleeme. – Nõukogude Õpetaja, 7. jaan.
- Raadik, Maire 2014. Väikesed tarbetekstid. Käsiraamat. Teine, täiendatud trükk. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Saareste, Andrus 1958. Eesti keele mõisteline sõnaraamat I. Stockholm: Kirjastus Vaba Eesti.

- Saari, Henn 1976. Keelehääling. Tallinn: Valgus.
- Saari, Henn 2004. Keelehääling. Eesti Raadio „Keeleminutid” 1975–1999. Tallinn: Eesti Keele Sihtasutus.
- Tauli, Valter 1972. Eesti grammatika I. Hääliku-, vormi- ja sõnaõpetus. Uppsala: Soome-Ugri Keelte Instituut.
- Valgma, Johannes, Nikolai Remmel 1968. Eesti keele grammatika. Käsiraamat. Tallinn: Valgus.
- Wiedemann, Ferdinand Johann 1973. Eesti-saksa sõnaraamat. Estnisch-deutsches Wörterbuch. Neljas, muutmata trükk teisest, Jakob Hurda redigeeritud väljaandest. Tallinn: Valgus.

OK